

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

หัตถกรรม
ที่ใกล้
สูญหาย
Forgotten
Heritage

เครื่องทองเหลือง(บ้านปะอ่าว)

ภูมิปัญญาที่สืบทอดมากกว่า 200 ปี ที่ใกล้สูญหาย

หัตถกรรมการทำเครื่องโลหะเกิดขึ้นมานานนับหลายพันปี มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยโดยปรากฏในหลักฐานในแหล่งบ้านเชียง ในช่วงยุคโลหะ ที่มนุษย์มีวิวัฒนาการค้นพบว่าไฟสามารถใช้เผาแร่ทองแดงให้หลอมละลายได้ จึงมีการใช้ไฟเป็นตัวหลอมละลายเพื่อสร้างสรรค์งานโลหะมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังหลักฐานที่ขุดค้นพบที่บ้านเชียง จังหวัดอุบลราชธานี ที่ค้นพบเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องสำริดจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันหัตถกรรมทองเหลืองที่สร้างสรรค์ด้วยทักษะฝีมือของมนุษย์เหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งที่ยังคงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาการทำเครื่องโลหะตามแบบโบราณเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งหนึ่งในแหล่งที่ยังคงธำรงรักษางานหัตถกรรมโลหะตามแบบโบราณคือ หัตถกรรมเครื่องโลหะ บ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี ที่ยังคงรักษางานหัตถกรรมโลหะตามที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ได้อย่างสมบูรณ์ทุกประการ

หัตถกรรมเครื่องโลหะ บ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี มีความโดดเด่นที่การทำ “เครื่องทองเหลือง” ที่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบการสร้างสรรค์ด้วยฝีมือคนในทุกขั้นตอน โดยมีตำนานของชุมชนบ้านปะอาว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่าต้นกำเนิดของการทำเครื่องทองเหลืองนี้เกิดจาก พระวอ และ พระตา ซึ่งเป็นชาวนครเวียงจันทน์ เป็นคนนำไพร่พลอพยพมาจากกรุงศรีสัตนาคณหุตหรืออาณาจักรล้านช้าง มาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดหนองบัวลำภู ต่อมาเกิดศึกสงครามทำให้พระวอและพระตาเสียชีวิตลง ไพร่พลส่วนหนึ่งจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านปะอาว พร้อมกับนำเอาภูมิปัญญาการทำเครื่องทองเหลืองติดตัวมาด้วย จึงเป็นสาเหตุให้บ้านปะอาวมีช่างฝีมือในการทำเครื่องทองเหลืองเป็นจำนวนมากในขณะนั้น

งานหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองบ้านปะอว เป็นงานหัตถกรรมขึ้นชื่อของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชาวบ้านปะอวที่สืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ที่ยังคงรักษากรรมวิธีการทำตามขั้นตอนแบบโบราณไว้ทุกประการ โดยเฉพาะเอกลักษณ์การหล่อด้วยวิธี “สูญซ์ผึ้ง” (Lost wax) ทั้งการปั้น การกลึง การเผา การหลอม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้านปะอว ที่ยังคงใช้วิธีการขึ้นชิ้นงานที่ละชิ้นด้วยมือ จึงทำให้ผลงานที่ออกมาล้วนมีเอกลักษณ์ที่กล่าวได้ว่าผลงานทุกชิ้นมีเพียงชิ้นเดียวเท่านั้น

คุณค่า ความสำคัญทางวัฒนธรรม ของงานเครื่องทองเหลือง

งานหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองบ้านปะอว เป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชาวบ้านปะอวที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นงานที่แสดงถึงทักษะฝีมือของช่างที่ได้รวบรวมศาสตร์ความเป็นช่างฝีมืออย่างแท้จริง โดยแสดงทักษะผ่านการปั้น การกลึง การเผา และการหลอมโลหะ และทักษะอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่มีเพียงช่างชาวบ้านปะอวเท่านั้นที่สามารถทำได้ นั่นคือ “การหล่อทองเหลืองแบบสูญซ์ผึ้ง” ที่มีกระบวนการทำงานที่พิถีพิถันมากถึง 18 ขั้นตอน ทำให้ผลงานทุกชิ้นมีความละเอียด วิจิตร และสวยงามไม่ซ้ำกัน

ในอดีต ชาวบ้านปะอวจะหล่อหลอมทองเหลืองด้วยการผสมผสานระหว่างทองแดงและสังกะสี สร้างสรรค์งานขึ้นเพื่อทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระจดแขวนคอควาย กระจดแขวนโบสถ์วิหารวัด เต้าปูน เขียนหมาก พาน บักหึ่ง (กระจพรวน) ผอบ ชันน้ำ เป็นต้น เนื่องด้วยทองเหลืองมีคุณสมบัติที่ทนทานและไม่เกิดสนิม จึงมีความเหมาะสมในการนำมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอดีต เมื่อนำมาใช้งานจะทำความเงางามของเครื่องทองเหลืองลดลง แต่เมื่อนำมาขัดทำความสะอาดแล้วเครื่องทองเหลืองจะกลับมาสวยงาม แวววาว เหลืองอร่ามราวกับทองคำ สีสนอันสวยงามนี้จะเป็นตัวช่วยในการสร้างบรรยากาศให้บ้านเรือนเป็นของใช้หรือของสะสมที่ช่วยเสริมส่งราศรีให้กับผู้ครอบครอง

นอกจากความนิยมนำเครื่องทองเหลืองมาใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ชาวบ้านปะอวยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการนำกระจดทองเหลืองไปถวายวัด หรือนำไปแขวนบริเวณบ้านจะช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้าย เสียงจากกระจดทองเหลืองจะช่วยปิดเป่าเสนียดจัญไร ส่งผลให้คนในบ้านอยู่ดีมีสุข ถือเป็นคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณและยังคงได้รับความนิยมจนถึงในปัจจุบัน

เอกลักษณ์ทางกายภาพ และเอกลักษณ์ ที่โดดเด่นในงานเครื่องทองเหลือง

หัตถกรรมทองเหลืองบ้านปะอาว มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากแหล่งหัตถกรรมทองเหลืองแหล่งอื่น ๆ โดยเฉพาะการคงไว้ซึ่งกระบวนการผลิต 18 ขั้นตอน ด้วยทักษะฝีมือของช่างโดยปราศจากเครื่องจักรอุตสาหกรรมเข้าช่วยเหมือนช่างฝีมือทั่วไปในปัจจุบัน

การหล่อทองเหลืองด้วยกรรมวิธี “สูญซีผึ้ง” ของชาวบ้านปะอาว มีความโดดเด่นในด้านรูปทรงที่เรียบง่าย แต่ได้สัดส่วนที่คมชัดด้วยเทคนิคการทำแม่พิมพ์ขึ้นที่ละชิ้นไม่ซ้ำกัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ผลงานทุกชิ้นออกมาได้มีความโค้งมนเท่ากัน ไม่บิดเบี้ยวจนดูคล้ายกับทำขึ้นด้วยเครื่องจักร แต่แท้จริงแล้วการสร้างสรรค์ผลงานทุกชิ้นล้วนเกิดจากทักษะฝีมือความชำนาญ และเป็นเทคนิคเฉพาะตัวของช่างที่ได้รับการถ่ายทอด สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทั้งการกลึงหุ่นต้นแบบให้ได้รูปโค้งมนสวยงาม ตลอดจนถึงขั้นตอนการพันซีผึ้งลงบนหุ่นต้นแบบ และการทำลวดลายเอกลักษณ์ที่มีให้เห็นเพียงบ้านปะอาวเท่านั้น ด้วยการใช้ไม้ที่ทำจากเขาควาย แกะสลักลวดลายที่ปลายไม้ นำมาดลบนซีผึ้งที่พันไว้รอบแม่แบบ เช่น ลายอิงหมากหวาย และลายดอกบัว เป็นต้น

ผลงานที่ขึ้นชื่อและเป็นเอกลักษณ์ของหัตถกรรมทองเหลืองบ้านปะอาว คือ “กระดิ่งทองเหลือง” ที่ยังคงเป็นผลงานที่ได้รับคามนิยมอย่างแพร่หลาย ด้วยรูปทรงกระดิ่งที่มีความสวยงามได้รูปตามแบบโบราณ ถึงแม้จะนิยมทำเป็นกระดิ่งขนาดเล็ก แต่เมื่อสัมผัสกับลมแล้วจะมีเสียงดังก้องกังวานไพเราะไปทั่วบริเวณ อีกหนึ่งผลงานที่ได้รับความนิยม คือ “ชุดเขียนหมาก” ที่ช่างฝีมือชาวบ้านปะอาว จะจัดทำขึ้นเป็นชุด โดยจะนำผลิตภัณฑ์ในหลากหลายรูปแบบมาจัดรวมกันโดยมี ฝอบ โบกปูน ที่ใส่พลู ภาชนะตาทามาก ฐานรอง รวมกันเป็น 1 ชุด ซึ่งขนาดของผลิตภัณฑ์จะกำหนดจากเส้นผ่านศูนย์กลางของฐานรองเป็นเกณฑ์หลัก และถึงแม้ว่าในปัจจุบันวัฒนธรรมการกินหมากแทบจะไม่มีเหลือให้เห็นแล้ว แต่ผลงานชุดเขียนหมาก กลับเป็นที่ต้องการของเหล่านักสะสมหรือผู้ที่ชื่นชอบในของโบราณ ที่ยังคงมีความต้องการจับจอง เป็นเจ้าของหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองโบราณ ที่ยังคงควรค่าแก่การอนุรักษ์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมทั้งทางด้านรูปลักษณ์อันสวยงามตามแบบโบราณ ประกอบกับคุณภาพที่ดีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

นอกเหนือจากผลงานที่กล่าวมาข้างต้น หัตถกรรมทองเหลืองบ้านปะอาวยังคงรังสรรค์ผลิตภัณฑ์จากทองเหลืองในอีกหลายรูปแบบ ทุกผลงานล้วนสะท้อนถึงเอกลักษณ์และทักษะฝีมือการทำเครื่องทองเหลืองของคนในชุมชนบ้านปะอาวที่ยังคงกรรมวิธีตามแบบโบราณที่สืบทอดต่อกันมาได้อย่างสมบูรณ์ เช่น บักหึ่ง (ลูกกระพรวน) ซองพลู ฝอบ ชันน้ำ กระโดนปากแตร และคนโท เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง และเทคนิค หรือขั้นตอน กระบวนการในงานเครื่องทองเหลือง

ขั้นตอนการทำหัตถกรรมเครื่องทองเหลือง บ้านปะอาว ยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาตามแบบโบราณ 18 ขั้นตอนโดยเทคนิคสำคัญคือ การหล่อแบบ “สูญซีผึ้ง” ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษยาวนานกว่า 200 ปี ที่เหลือเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

การหล่อทองเหลืองแบบ “สูญซีผึ้ง” หรือ Lost wax เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่นำมาใช้สร้างสร้งงานเครื่องทองเหลือง ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยการใช้ซีผึ้งนำมาต้มผสมกับชัน รีดให้เป็นเส้นเล็กๆ นำมาพันกับหุ่นต้นแบบ แล้วนำไปกลึงและทำลวดลายด้วยไม้ลาย จากนั้นจึงนำดินเหนียวมาปั้นโอครอบซีผึ้งไว้ แล้วนำไปเผาด้วยความร้อนจนซีผึ้งละลาย จึงเทซีผึ้งออกจะเหลือเป็นช่องว่างระหว่างดินแม่พิมพ์ ทำให้สามารถเทน้ำทองเหลืองที่หลอมแล้วใส่เข้าไปแทนที่ซีผึ้งได้ จึงเรียกเทคนิคนี้ว่า “สูญซีผึ้ง” การหล่อแบบ “สูญซีผึ้ง” มีขั้นตอนดังนี้

การหล่อแบบ “สูญซีผึ้ง” มีขั้นตอนดังนี้

- การเตรียมดิน

เริ่มจากคัดเลือกดินจอมปลวก 2 ชนิด คือ

1.1 ดินปั้นหุ่นต้นแบบ ที่มีคุณสมบัติไม่เหนียวมาก เนื้อดินละเอียดและดินตอ้งไม่เค็ม

1.2 ดินโอบเข้า มีคุณสมบัติเหนียวมาก เนื้อดินละเอียด ไม่มีความเค็ม (ดินที่มีความเค็ม ไม่สามารถนำมาใช้ได้เนื่องจาก ความเค็มของเนื้อดินจะเป็นก่อกัดซีผึ้ง ทำให้ไม่เหมาะในการนำมาใช้ทำเครื่องทองเหลือง)

- การปั้นหุ่นดินต้นแบบ หรือพิมพ์

นำดินที่ตำเสร็จแล้วมาปั้นเป็นหุ่นให้มีลักษณะตามที่ต้องการ โดยเผื่อขนาดไว้ก่อนที่จะนำไปกลึง แล้วใช้ไม้มอนเสียบตรงกลางหุ่นดินต้นแบบ แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง ระยะเวลาขึ้นอยู่กับหุ่นดินต้นแบบ

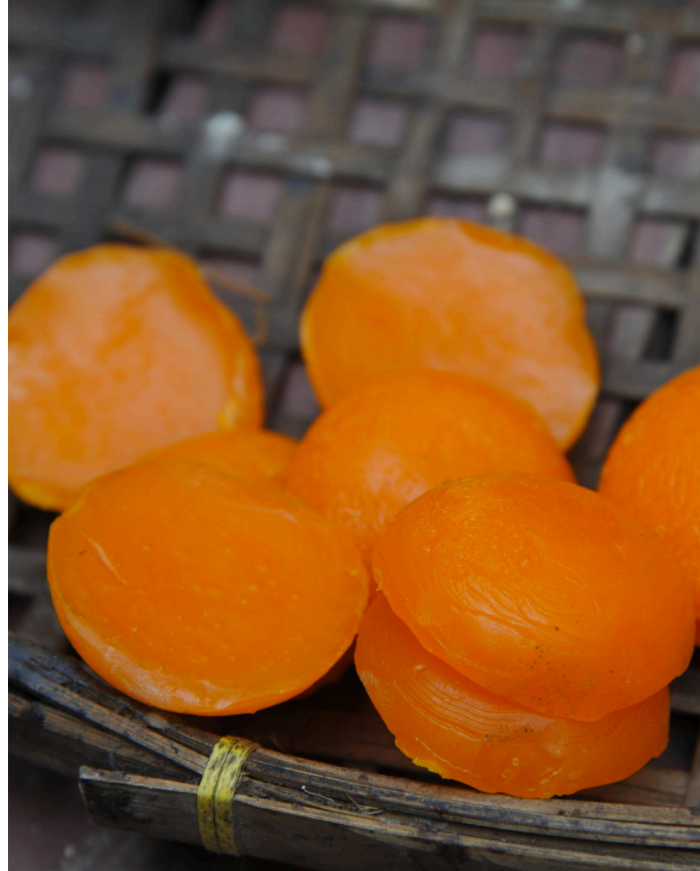

- การประกอบหุ่นเข้ากับไม้มอน
โดยใช้ไม้มอนเสียบกลางหุ่นต้นแบบที่แห้งแล้วเพื่อให้สามารถจับยึดกลึงได้
- การกลึงพิมพ์ หรือเสียนพิมพ์
โดยการนำพิมพ์ที่แห้งแล้ว ไปเข้าไม้มอนแล้วประกอบใส่โองกลึง เพื่อกลึงพิมพ์ ให้เรียบและได้ขนาดตามที่ต้องการ

- การต้มซี่ผึ้ง

ทำเส้นซี่ผึ้ง ด้วยการผสมซี่ผึ้ง จากส่วนผสม คือ ซี่ผึ้ง ชัน
ณรงค์ (ซี่ชี) ชันโรง (ซี่สุด) ต้มผสมให้เข้ากัน พอต้มได้ที่แล้วจึงกรอง
ใส่ภาชนะที่มีน้ำรองอยู่ เป็นตะแกรงละเอียดเพื่อกรองฝุ่นออกให้เหลือ
ไว้แต่เนื้อซี่ผึ้ง แล้วจึงนำไปอังไฟให้นิ่มเพื่อรีดให้เป็นเส้น

- การพันซี่ผึ้ง
หรือเคียนซี่ผึ้ง คือ การนำเส้นซี่ผึ้งไปพันรอบหุ่นดิน
ต้นแบบ แล้วแต่งรอยช่องและร่องซี่ผึ้งให้เรียบร้อย แล้วจึงอังไฟ
เพื่อให้ซี่ผึ้งอ่อนตัวลงจนสามารถบีบให้เป็นเนื้อเดียวกันได้
- การกลึงซี่ผึ้ง
หรือเสี้ยนซี่ผึ้ง ด้วยการนำหุ่นต้นแบบที่พันเส้นซี่ผึ้งเสร็จ
เรียบร้อยแล้ว มากลึงซี่ผึ้งให้เรียบเป็นรูปทรงสวยงาม เหมือนฉิว
งานจริงเมื่อหลอเป็นชิ้นงาน

- การติดชนวน
คือ การติดชนวนเพื่อทำเป็นรูเพื่อใช้เทน้ำทองเหลืองไป
สู่เบ้า ซึ่งขนาดของชนวนขึ้นอยู่กับขนาดชิ้นงาน
- การโอบเพชร
คือ ขั้นตอนการใช้ดินจอมปลวกผสมมูลวัว นำมาพอก
หุ้มหุ่นแล้วนำมาโอบติดกับหุ่นซีเมนต์หรือแม่พิมพ์ เพื่อรักษาลวดลาย

- การพิมพ์ลาย
เป็นขั้นตอนการสร้างลวดลายโดยใช้วิธีการทำพิมพ์ 2 วิธี
คือ ใช้ลูกกลิ้งพิมพ์ลาย หรือใช้ไม้เขาควยกดพิมพ์ลาย

- การติดพวง

หรือติดแขง ด้วยการรวมสายชนวนชิ้นงานทองเหลืองที่มีขนาดเล็ก เช่น กระพรวน มารวมเข้าด้วยกันให้เป็นกระจุก

- การโอบเบ้า

เมื่อหุ้มแม่พิมพ์แห้งดีแล้ว ใช้ดินจอมปลวกผสมเกษลงผสมให้เข้ากันมาพอกหรือหุ้มเบ้าอีกรอบหนึ่ง เพื่อรักษาไม่ให้แม่พิมพ์แตก และให้สามารถตั้งวางบนดินเพื่อการเทหล่อได้ นำมาตากแดดให้แห้ง ใช้ระยะเวลา 2-3 วัน แล้วแต่ขนาดของชิ้นงาน

- การสูมเบ้า หรืออุ่นเบ้า

เป็นขั้นตอนการเผาเบ้าเพื่อให้ขี้ผึ้งละลายออก โดยนำชิ้นงานที่แห้งแล้วมาแกะให้เห็นรูชนวน เพื่อเทน้ำทองเหลืองเข้าไป แล้วจึงนำเข้าเตาเผา โดยคว่ำปากชิ้นงานลง ใช้ระยะเวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมง แล้วแต่ขนาดชิ้นงาน ด้วยการสังเกตดูสีหุ่นต้นแบบว่าเบ้าเป็นสีแดงวาวปรัง โดยหลังจากขี้ผึ้งละลายออกจากเบ้าจนหมดจะเกิดโพรงว่าง เพื่อนำน้ำทองเหลืองเทเข้าไปแทนที่

- การหลอมน้ำทองเหลือง

โดยการอุ่นเบ้าไว้ก่อนประมาณ 1 ชั่วโมง ใช้อุณหภูมิประมาณ 1,100 องศาเซลเซียส ขึ้นไป

- การเททอง

โดยการต้อน้ำทองให้หลอมละลายไว้รอ ระหว่างการเผาเบ้าให้สุกซึ้ผึ้ง เมื่อเบ้าหรือหุ่นต้นแบบเผาได้ที่แล้ว ก็สืบออกจากเตาเผา มาตั้งไว้ข้างเตาหลอมโดยการวางหงายปากขึ้น วางสักครู่หนึ่งเพื่อให้อากาศในเบ้าหลอมระบายออก แล้วใช้กระบวยตักน้ำทองเหลืองมาเทในเบ้าหลอมจนเต็ม

- การแกะแบบ

แกะเมื่อโลหะแข็งตัวดีแล้วด้วยวิธีการทุบเบ้าดินหุ่นต้นแบบ ให้แตกเพื่อเอาดินต้นแบบออก แล้วจึงตัดชนวนหรือส่วนเกินที่ไม่ต้องการออกแล้วนำไปทำความสะอาด

- การกลึงแต่ง(การเสียน)
ด้วยการใช้เครื่องกลึงแต่งผิวชิ้นงานให้สวยงาม
- ตกแต่งเก็บรายละเอียด
ด้วยการนำชิ้นงานไปขัดให้ชิ้นงานสวยงาม

เทคนิคสำคัญของการทำเครื่องทองเหลือง อยู่ที่ขั้นตอนการกลึงขึ้นรูป ซึ่งจะทำให้ชิ้นงานได้รูปทรงสวยงาม โดยจะต้องกลึงขึ้นรูปให้มีความโค้งมน เรียบเนียนสม่ำเสมอหากกลึงแบบไม่ได้รูปทรง เมื่อเททองเหลืองเข้าป้อนงานที่ได้ก็จะมีรูปทรงบิดเบี้ยวไม่สวยงาม นอกจากนี้ในขั้นตอนการเองเหลือง หากน้ำทองยังไม่ได้อุณหภูมิที่พอเหมาะ หล่อออกมาย่อมได้ชิ้นงานที่บิดเบี้ยวไม่สวยงาม ดังนั้นช่างทองเหลืองจึงต้องเป็นผู้มีประสบการณ์จึงจะทำชิ้นงานได้เสร็จสมบูรณ์

ครูบุญมี ล้อมวงค์
ครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2559

แต่ในวันนี้ ยังมีช่างทำทองเหลืองคนสำคัญอย่าง ครูบุญมี ล้อมวงค์ ที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการทำหัตถกรรมทองเหลืองแบบโบราณดั้งเดิมบ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี ตามกรรมวิธีเทคนิค “สูญซี่ผึ้ง” ที่ยังมีเหลืออยู่ในประเทศไทยที่ปัจจุบันแทบจะไม่มีใครทำ และไม่สามารถหาได้จากที่ไหนอีกแล้ว คงมีเพียงที่ชุมชนบ้านปะอาวเท่านั้นในปัจจุบัน โดยยังคงอนุรักษ์สืบสานคุณค่าของงานทองเหลืองแบบโบราณซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยไม่ละทิ้งงานหัตถกรรมที่บรรพบุรุษรักและหวงแหน เพื่อให้สูญหาย และเพื่อให้เป็นที่รู้จัก โดยเฉพาะคนรุ่นหลังที่จะได้รู้จักงานหัตถกรรมการทำเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่มีการสืบทอดมากกว่า 200 ปี

และด้วยการเล็งเห็นถึงความสำคัญและเกรงว่าวันหนึ่งงานหัตถกรรมเครื่องทองเหลือง บ้านปะอาว ที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจะสูญหายไปจากแผ่นดิน ครูบุญมี จึงมุ่งมั่นสืบสานและรักษาการทำเครื่องทองเหลืองด้วยกรรมวิธีเทคนิคแบบ “สูญซี่ผึ้ง” โดยยังคงใช้กรรมวิธีการสร้างงาน “เครื่องทองเหลือง” โบราณดั้งเดิม ทั้งการปั้น การกลึง การเผา การหลอม การหล่อ กระบวนการทำเครื่องทองเหลือง 18 ขั้นตอน เหมือนสมัยของรุ่นบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ใช้วิธีการปั้นด้วยมือปั้นงานที่ละชิ้น ใส่ใจรายละเอียดทุกขั้นตอน และยังคงไว้ซึ่งลวดลายโบราณให้ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ มาจวบจนถึงปัจจุบัน

“หัตถกรรมหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว เป็นงานทรงคุณค่าที่สร้างสรรค์ขึ้นจากสองมือของบรรพบุรุษ ที่ทำขึ้นมาจากจิตวิญญาณความเป็นช่าง ทำให้งานทุกชิ้นมีเอกลักษณ์และจิตวิญญาณ และถือเป็นงานที่มีเพียงชิ้นเดียวในโลก จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษาไว้ให้อยู่คู่แผ่นดินตราบนานเท่านาน”

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา ของงานเครื่องทองเหลือง

ในอดีตหัตถกรรมทองเหลือง ทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องใช้สอยแบบโบราณ ทำจากภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของช่างบ้านปะอาวด้วยกรรมวิธีการหล่อแบบ “สูญซี่ผึ้ง” ที่สืบทอดกันมายาวนานกว่า 200 ปี แต่ในปัจจุบัน หัตถกรรมทองเหลืองที่ใช้กรรมวิธีการหล่อแบบโบราณ แบบสูญซี่ผึ้งนั้นใกล้สูญหายไปจากการทำงานในหัตถกรรมแขนงนี้ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยปัญหาหลายประการ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม วิถีที่มีความเจริญทางวัตถุเข้ามา มีการเปลี่ยนการใช้เครื่องใช้ของคนในชีวิตประจำวันทำให้การใช้วัสดุและภาชนะต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย หรือเทคนิคและกรรมวิธีการทำหัตถกรรมทองเหลืองแบบโบราณ มีความยุ่งยากหลายขั้นตอนทำให้ช่างหล่อในปัจจุบันหันไปใช้เทคนิคและกรรมวิธีการหล่อสมัยใหม่แทน

ปัญหาจากผู้ต้องการงานฝีมือด้านหัตถกรรมทองเหลืองแบบโบราณมีความนิยมและจำนวนน้อยลง ก็มีผลต่อการทำให้ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมทองเหลืองโบราณจะสูญหายไปด้วย ปัญหาจากการขาดการสืบทอด เพราะช่างรุ่นหลังไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของกรรมวิธีการหล่องานทองเหลืองแบบโบราณจึงมีความสนใจน้อยลงและหันไปใช้กรรมวิธีการผลิตด้วยการใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรทุนแรงเข้ามาช่วยในการผลิต ทำให้ผลิตได้ในจำนวนมากในระยะเวลาอันรวดเร็วและราคาถูกกว่าจึงทำให้ขาดผู้สืบทอด และนอกจากนี้ ปัญหาเรื่องรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองอาจยังไม่เป็นที่ต้องการของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ก็อาจเป็นปัจจัยที่มีผลต่องานหัตถกรรมทองเหลืองค่อยๆ ลดความนิยมลงไป และในอนาคตงานหัตถกรรมทองเหลืองที่ใช้กรรมวิธีการหล่อแบบโบราณ อาจจะต้องสูญหายไปไม่แตกต่างจากงานหัตถกรรมหลาย ๆ แขนงที่สูญหายหรือใกล้สูญหายไปแล้วเช่นกัน

การถ่ายทอดส่งต่อภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์สืบสาน
และพัฒนาสร้างสรรค์ต่อยอดงานเครื่องทองเหลือง

ในวันนี้ ภูมิปัญญาหัตถกรรมทองเหลือง “บ้านปะอาว” งานฝีมือที่มีความเก่าแก่โบราณที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน คงจะไม่สูญหายไปจากแผ่นดิน ด้วยหากยังมีครูภูมิ ช่างฝีมือคนสำคัญแห่งบ้านปะอาว ที่มุ่งมั่นสืบสานและรักษา งานหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองให้ดำรงคงอยู่ต่อไปได้ ทั้งเทคนิค และกรรมวิธีการหล่อแบบโบราณ แบบสูญซี่ผึ้ง ตลอดจนจนจรูปแบบ สวดสายของงานทองเหลืองที่สะท้อนถึงทักษะฝีมือที่เกิดจาก กระบวนการทำด้วยมือ พร้อมควบคู่กันไปกับการถ่ายทอดส่งต่อ ภูมิปัญญาสู่ช่างรุ่นหลัง เยาวชนและคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดย มุ่งมั่นที่จะถ่ายทอดความรู้ในทุกกรรมวิธีการผลิตแบบโบราณโดยไม่หวงวิชา เพียงหวังว่าให้คนรุ่นหลัง โดยเฉพาะคนในชุมชนบ้านปะอาวเกิดความสนใจ เกิดความอยากเรียนรู้ เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการต่อลมหายใจให้งานหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว ให้ยังคงอยู่คู่แผ่นดินได้ต่อไป

นอกจากนี้แล้ว การต่อยอดภูมิปัญญา ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะก่อเกิดเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมทองเหลือง ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการพัฒนา สร้างสรรค์รูปแบบให้ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองรูปแบบต่างๆ ให้อยู่ในความต้องการนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ทำให้ผลงานมีความน่าสนใจ แตกต่างจากงานเครื่องทองเหลืองในอดีต ก็จะทำให้งานหัตถกรรมทองเหลือง “บ้านปะอาว” ยังคงเป็นที่นิยมในอนาคตต่อไปได้โดยจะไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

“งานหล่อทองเหลืองโบราณ มีความยุ่งยาก และซับซ้อนๆ ที่บรรพบุรุษเราคิดค้นขึ้นมา ด้วยความภาคภูมิใจ หากรุ่นลูกหลาน ไม่ต่อยอด และหลงลืมรากเหง้างานโบราณเหล่านี้ วันหนึ่ง..ภูมิปัญญาอันล้ำค่า ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ ความเป็นชาติ ก็คงจะสูญหายไปตามกาลเวลา อย่างน่าเสียดาย”

ครูบุญมี ล้อมวงศ์
ครูศิลป์ของแผ่นดิน ประจำปี 2562

**ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ**
(องค์การมหาชน)

